

M. 134588.

K. SEBASTYÉN JOZSEF 1913

GENEALOGIAI FÜZETEK

CSALÁDTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XI. ÉVFOLYAM

1913

1. SZÁM

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SZERKESZTI:

CSIKSZENTMIHÁLYI SÁNDOR IMRE

KIADJA A SZERKESZTŐSÉG

2. 164. (11. Kézd)

MEGJELENIK KÉT HAVONKÉNT

ERDÉLYI MÚZEUM

70 * 1915. APR. 20.

KÖNYVTÁRA.

KOLOZSVÁR

STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVNYOMDÁJA

TARTALOM.

SÁNDOR IMRE. Kolozsvár czímeres emlékei	1
FERENCZI SÁNDOR. Fájti János naplójának családtörténeti adatai	16
ADATTÁR.	23

Előfizetési ára: egy évre 8 korona, félévre 4 korona.
Szerkesztőség: Wesselényi Miklós-utca 7. Kiadóhivatal: Mikó-u. 2.
Családtörténeti kérdézősködésekre csak előfizetőknek válaszolunk!

KIADVÁNYAINK

A KÖVETKEZŐ ÁRAKON RENDELHETŐK
MEG A KIADÓHIVATALBAN:

GENEALOGIAI FÜZETEK

I. évfolyam 1903. --- 2 korona.	VII. évfolyam 1909. --- 6 kor.
II. " 1904. --- 8 korona.	VIII. " 1910. --- 6 kor.
IV. " 1906. --- 6 korona.	IX. " 1911. --- 8 kor.
V. " 1907. --- 4 korona.	X " 1912. --- 8 kor.
VI. " 1908. --- 6 korona.	I—X. " (teljes)---70 kor.

BÁRÓ APOR PÉTER. *Lusus mundi*. Fordította Szász Ferencz.
Ára --- 1 korona.

KÖBLÖS ZOLTÁN. — Magyar családtörténeti könyvészet.
1472—1905. --- 120 korona.

SÁNDOR IMRE. A csíkszentsimoni Endes család levéltára
(1544—1848)--- 5 korona.

— Czímerhasználat --- 1 korona.

— Br. Petrichevich Horváth család --- 1 korona.

— A kolozsv. farkas-utcai ref. templom régi sírkövei 2 korona.

CZIMERLEVELEK:

I. (1551—1629). 1910. --- 2 korona. II. (1626---1660). 1912. 4 korona.

GENEALOGIAI FÜZETEK

CSALÁDTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI

CSIKSZENTMIHÁLYI SÁNDOR IMRE

XI. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA SAJTÓJA
1913

UNIVERSITY OF CLUJ
LIBRARY

BCU Cluj / City Library Cluj

134588

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

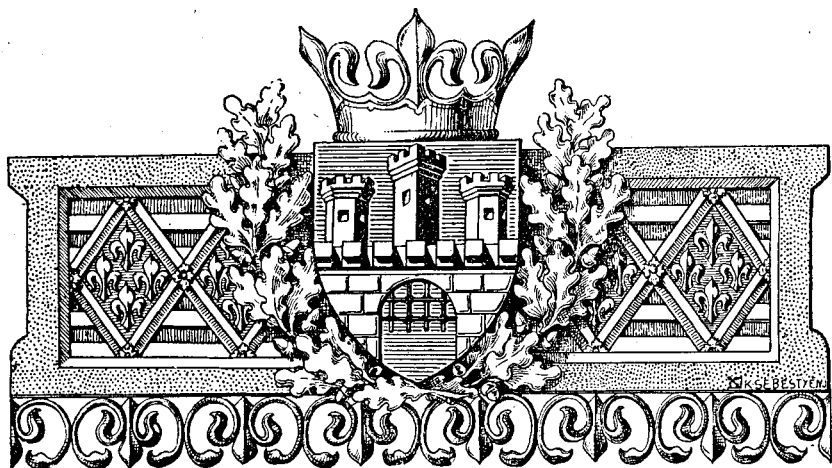
Barabásy István. A kölpényi Vajda család --- --- --- --- ---	73
Ferenczi Sándor. Fáji János családtörténeti adatai 16, 41, 85, 120, 146	
Az ikafalvi Farkas család leszármazási táblája	100
Kamuthi Balázs feljegyzései --- --- --- --- ---	99
Györfly István. Csik-, Gyergyó- és Kászsorszék 1614. évi lustrája --- --- --- --- ---	49, 94, 129
Gyulai Rikárd. Családtörténeti adatok --- ---	37, 76, 108, 141
Hoffmann Géza. Családi adatok gyűjtése a fajegészség szem- pontjából --- --- --- --- ---	155
Molnár Géza. Szentpáli András és neje deductiója --- ---	164
Sándor Imre. Kolozsvár címeres emlékei --- 1, 25, 57, 101,	134
Köblös Zoltán (Necrolog) Library Club --- --- ---	133

II. Adattár.

1637--1657. Feljegyzések az iktári Bethlen családról--- --- ---	156
1656. márcz. 14. Gr. Balassa Imre manumissionális levele Dovaly Mihály részére --- --- --- --- ---	157
1731. aug. 17. Kerczesora. Értesítés gr. Teleki Zsigmond ha- láláról --- --- --- --- ---	23
1751. jan. 10. Erdőcsinád. Meghívó Sándor Mihály és Kabos Klára lakodalmára --- --- --- --- ---	55
1766. aug. 25. Kendiióna. Meghívó gr. Teleki Ádám és br. Wesselényi Mária lakodalmára--- --- --- --- ---	59
1777. aug. 11. Értesítés gr. Teleki József haláláról --- --- ---	24

III. Szakirodalom.

Kelemen Lajos. Újabb adattár a vargyasi Daniel család tör- tétéhez --- --- --- --- ---	160
Dr. Temesváry János. Erdély választott püspökei --- --- ---	161
Dr. Vargha Zoltán. A göresöni Vargha család története ---	163

Kolozsvár címeres emlékei.

1. A város kisebb typariuma. XIV. század.

Nagy Lajos király Beszterczen, 1377 május 18-án kelt adománylevelében Székely Miklós városi bíró és László a Lőrincz fia városi polgár kérésére Kolozsvár polgárainak és vendégeinek címeres pecsét használatára ad jogot. Az oklevélben a címer is le van írva: *ex speciali nostra gracia annuimus dedimus, et concessimus eisdem ut iidem ciues et hospites nostri de dicta Clusuar, a modo et deinceps sub sigillo comunitatis eorum, in quo imago trium turrium, sculpta fore perhibetur, in quibuslibet factis et causis eorum propriis duntaxat in litibus et in iudiciis exercendis . . .*¹

A magyar városoknak adott és eddig felszínre jött címerlevelek sorában ez tehát a második. Időben csak Kassa város előzi meg ugyancsak Nagy Lajos királyunknak 1369-ben kelt adományával. Amíg azonban a Kassa városé egyszerű papiroson, patens alakban a király titkos pecsétje alatt adatott ki, addig a mi diplománk sokkal ünnepélyesebb: privilegialis alakban, hártýára írva és a király nagyobb pecsétjével ellátva került ki a kancelláriáról. Sem a kassai, sem pedig a kolozsvári oklevelen címerkép nincsen, mert az még akkor nem volt szokásban.²

A XIV. századból csak ezen két itt említett városnak adott

¹ Hártýára írt s kívül a király nagyobb pecsétjével megerősített eredetije a város ó-levéltárában. Teljes szövegében közölte *Jakab Elek* Kolozsvár tört. Oklvtár, I. k. 83. l.

² Legrégibb festett címerű armalsunk 1405-ben a Tetényi család tagjai részére adatott.

armalist ismerjük.¹ A XV. századból már egész sorozat ismeretes, így Kassa 1423. (címerbővítő) Pozsony, 1436. Bártfa 1453. Eperjes 1453. Késmárk 1463. Varasd 1464. stb. Ezek közül a legtöbb rokonságot mutat Pozsony város címere, mely szintén három tornyú és nyitott kapuval ellátott ormos várfal, csakhogy itt a pajzs mezeje vörös és a tornyok vörös várcapuk alkotják a magyarországi városok legősibb pecsét képét. Ilyen bástyás, tornyos, várcapú építményt látunk Sopron, Selmezbánya és Esztergom Árpád-kori pecsétjein. Ilyen vártornyos bástyát, vagy várcaput találunk még Arad, Buda, Kanizsa Kismárton, Komárom, Kapuvár, Kőszeg, Léva, Pécs, Pest, Pozsony, Segesvár, Székesfehérvár, Szombathely, Telkibánya, Ujlak, Varasd, Visegrád, Vizakna, Zágráb stb. városok pecsétein.

A városi pecsétek rendszerint köralakúak. A kevés kivétel közé számíthatjuk Nagyszében város 1450. évi mandula alakú, Zólyom XIV. századi háromszög alakú és Nagybánya XIV. századbeli nyolcszög alakú pecsétjét.

A magyarországi városok legnagyobb része pecsét-jelvényeit önjogulag vette fel és azt a szokásjog alapján használta mindaddig, míg a király kegye által *adományozott* címerhez nem jutott. Még ma is több városunk él önjogulag felvett címérével.

Önjogulag felvett címer használt Kolozsvár városa is a Nagy Lajos király-féle adományt megelőzőleg. Nemcsak az adománylevél szövegéből következtethetjük ezt, hanem a szűcs-czéhnek egy 1369. évben kelt iratán látható teljesen ép pecsétje is bizonyítja. Ezt Jakab Elek közléséből² ismerjük. Adott rajza szerint 40 mm. átmérőjű kör alakú pecsét, mezején nyitott kapuval ellátott ormos várfal mögött egy nagyobb és két kisebb torony. Majusculás körírata: + S(igillum)· CIVIVM· DE· CLVSWAR.

Abban az időpontban, midőn a város adományozott címerhez jut, Kolozsvárt két istenáldotta kiváló művész dolgozik: Kolozsvári György és Márton testvérek. Minden valószínűség szerint ők készítették Nagybánya XIV. századvégei tyariumát.³

Önként kínálkozik tehát a feltevés, hogy a város adományozott címerhez jutván, itt a város falain belül dolgozó művészekhez fordul az új tyarium elkészítéséért. Sajnos azonban ezen feltevés nem áll módomban beigazolni.

Az 1369-ből ismert nagyobb pecsételő továbbra is, több mint egy századon át változatlanul használatban marad. Az adományozás korában készült kisebb pecsételőnek egykorú lenyomatát leggondosabb kutatás után sem sikerült feltalálnom. Legrégibb lenyo-

¹ Varju Elemér nagyérdemű tudósunk Kolozsvár armalisáról, daczára, hogy ez már 1870-ben publikálva lett, nem vett tudomást és csak egyetlen egy XIV. századi városi armalist ismer: a kassait. *Turul* 1901. évf. 134.

² Kolozsvár története I. 347. Rajzok VI. tábla.

³ *Turul* 1906. évf. 12.

mata egy dátumnélküli XV. századbeli oklevelen maradt fenn. Ez az Erd. Nemz. Múz. levéltárában az oklevéltől elkülönítve „14..“ jelzéssel őriztetik. Ezt követőleg az országos levéltár Dl. 29371. számú 1511. évi oklevélén találkozunk vele.¹ Végre Jakab Elek is közli rajzát egy 1587. évi útlevelelről.²

Megvan azonban, mint fentebb jeleztem maga a typarium. A város gondosan megőrizte ezen XIV. századi ereklyét. Történeli értékét megmagyarázza azon körülmény, hogy a bécsi császári éremtár több, mint 30 ezernyi pecsétje között csak 118 pecsételő akad, s ezek között is XV. század előtti alig 10. Mondanom sem kell, hogy ezen 10 typarium között is alig 3—4 városi. Vegyük még figyelembe, hogy a pecsétvésés a középkorban az ötvösök munkaköréhez tartozott, s csak ezek után mérlegelhetjük eléggé typariumunk művészettörténeli becsértékét.

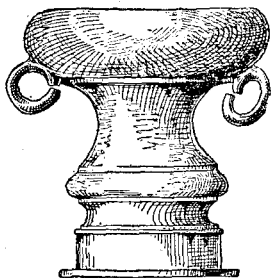
Ez 1 mm. vastag, 24 mm. átmérőjű kerek ezüst lap, melynek hátlapjához jelenleg egyszerű esztergályozott és két gyűrűalakú füllel ellátott XVIII. századbeli fafogantyú van erősítve.

Előlapja, a benne mélyülő ábrázolás főbb homorúságával öntve van. A betűk és épületrészek éles vonalai vésve vannak. A körirat stilizált rózsája, valamint a kereszt ponczvassal készült. A képes mezőt övező kör vésve van, de már a legendát övező kettős kör valamelyes segédeszköz igénybevételével készült. Erre vall feltűnően szabatos volta.

A pecsét czímermezején ormozatlan várfal félig leeresztett rácsú nyitott kapúval, e mögött középen egy nagyobb, két oldalt egy-egy kisebb bástya emelkedik ki. Majusculákkal írt körírata: — S(igillum) CIVIVM DE CLVSWAR.

Ez a majusculás körirat határozza meg pecsételünk korát, kétségen kívülülé tevéen, hogy a XIV. századból való.

Egybevetve a hasonló korabeli pecsétekkel, első pillanatra megítélhető lesz művészes kivitele. Amíg az 1369-ből ismert nagyobb pecsételünkön az egyenlenségek egész sorát találjuk, addig itt a gondos és szabatos munka szinte bámulatba ejti az embert. Nagyobb pecsételünkön a két kisebb bástya magassága eltérő és oromzata építészetiileg lehetetlen alakban van ábrázolva.

¹ Dr. Tagányi Károly orsz. főlevéltárnok úr szives közlése.

² Jakab Elek I. m. Rajzok VI. tábla.

Ellenben a mi typariumunk, daczára, hogy az ötvösnek sokkal kisebb terület állott rendelkezésére s e kis területen ugyanazon ábrát kellett elhelyeznie, éppen a szabatos elhelyezés és kivétel mellett, főleg a vonalvezetés bámulatos határozottságával lep meg. A város czímerének ábrázolása minden tekintetben izléses, heraldikus és mesterien alkalmazott. A rendelkezésre álló tért teljesen betölti és abban képét természetihven adja vissza. A tornyok kerek s mindegyik három rovátkás. Az öreg torony rovátkái sem szélesebbek, mint a melléktornyoké. Ha e rovátka szélességet egyenlőnek vesszük az emberi váll szélességével (minthogy a középkori oromzatok általában e méretre készültek), ezen méret a várfal, tornyok, kapú és ablakokhoz viszonyítva arányos lesz. Vagyis a művész a proportiókat öntudatosan alkalmazta.

A körirat betűi is izléses formában, kellő határozottsággal vésettek ki. Itt a köriratban azonban mesterünk elkövetett egy hibát. A *de* és *Cluswar* szavak között elfeledte alkalmazni az elválasztó rózsát és ennek következtében az előre pontosan kimért területből megfelelő rész felhasználatlanul maradt, illetőleg a körirat végén megfelelő üres tér tátongott. Híbját úgy igyekezett eltüntetni, hogy a körirat végén másodsor is alkalmazta rózsát író ponczvasát.

Az elmondottak után nem szorúl bővebb magyarázatra, hogy mily értékes ereklyét őriz a város ezen XIV. századbeli typariumban. Vajha ezen, több, mint félezredéven át megőrzött kincs továbbra is ily gondos kezekben maradna.

2. Országczimerek a Szt. Mihály egyház főportáléján.

A Szt. Mihály egyház keletkezésének pontos idejét meghatározni nem lehet.¹ A főportalé egykorú legendáján 1442. évszámot olvasunk; a diadalív újabbkori felirata 1452. évre utal. Viszont okleveleink alapján keletkezését jóval előbbi időkre kell tennünk. 1408-ban Bülkischer Jakab, Mun Miklós és Baumann Keresztély itteni polgárok a kolozsvári piaczi szentegyháznak (ecclesia b. Michalis Archangeli parochiali de Koloswar) egy szőlőt és két

¹ Volna ugyan reá egy mód, de ezt teljesen megbizhatónak nem tartom és épp azért mellőzöm. Ez *Charlier C. V. L.* a budai csillagvizsgáló igazgatójának számítási módja. Szerinte a templom hossz tengelyének a valódi nyugat-keleti iránytól való eltérési foka a kiindulási pont, mert az alapkö letételénél arra voltak figyelemmel, hogy a templom apsisa arra a pontra nézzen, a hol a nap a templom védőszentjének nevenapján fölkeelt. Megállapítandó volna tehát másodpercznyi pontossággal, hogy melyik év Szt. Mihály napján keelt fel a nap a templom hossz tengelyének irányában?

A Szent Mihály-egyház főportálja.

mészárszéket adományoznak.¹ 1422-ben pedig György erdélyi püspök megerősíti a kolozsvári plebanus és hallgatói közt a misetartásra nézve létrejött kiegyezést, különösebben pedig a már felállított oltárok előtt mondandó misékről rendelkezik.²

Egyébiránt már alakjából is következtethetjük, hogy huzamosabb időn át épült.³ Bizonyos, hogy Zsigmond királyunknak van benne legtöbb érdeme.

Az eredetileg késői csúcsíves modorban, díszes fialákkal épült főportálé egy későbbi építkezés alkalmával egész szerkezetében megtámadtatott. Mai képes mezeje egy egész ivtagozattal törpébb, mint eredetileg és e mellett ferde tengelyűvé vált. A mellékelt képen is szembeötlőleg észlelhető, hogy az ivetek orrára alkalmazott kereszt-virág a felette lévő ablaknak nem a középvonalába, hanem annak jobb sarkába esik. Ezen barbár elbánás következtében a képes mező díszítőmunkái nemcsak izléstelenül összezsufoltattak, hanem még ezen kívül azokat meg is kellett csonkítani, hogy a jelentékenyen kisebbé vált területen elférhessenek. A képes mezőnek mintegy középpontját alkotta a templomépítő Zsigmond királyunknak koronán álló szárnyas angyal által tartott és négyes karámba foglalt czimere. Minthogy azonban ez és ennek folytatásaként alkalmazott díszítőmunka a portálé hossz tengelyébe esik és így a letörpített képes mezőbe teljes épségében visszahelyezhető nem volt, az építőművész (?) akként segített magán, hogy a négyes karám és a pajzs felső részét egyszerűen eltávolította. Ilyenformán az egész elrendezés művésziatlenné és értelmetlenné vált. A négyes karámot körülölelő mondatszallagról ma már csak szótöredékeket olvashatunk ki.⁴ A legendának csonkán maradt része ma is őrzi az egyház bevezetésének évét és Zsigmond királyunk nevét.

A vízszintesen kettémetszett pajzsban most már csak a sasnak farktollait, karmait és csúcsíves modornak megfelelően rajzolt szárnyak lefelé haladó végeit láthatjuk.

E megcsonkított czímer és a portálé csúcskaraja közé van beszorítva Szent György lovag szárnyas, hajadon feje fölött gloriás alakja. A szobor szakáll- és bajusztalan ifjunak ábrázolja, szeméit égre emeli, fürtjei szabadon függnék. Melle, karja lánczpánczélos, lábai sinpánczélba öltözöttek. Mindkét kezében jobbvállához illesztett és haránt szegzett lándzsát tart, melyet a lábai alatt fekvő és kinjában összezsugorodott sárkány szájába dől. A portálé ivetei itt annyira össze lettek szorítva, hogy érintkezésbe jöttek a szent

¹ Jakab E. Kolozsv. tört. Oktvár I. k. 147. l.

² U. o. 152—154.

³ V. ö. *Gr. Esterházy János*, A kolozsvári Szt. Mihály egyház. Archaeologiai közlemények III. k. 57—62. l.

⁴ A kibetűzhető szöveg ez : anno dni MCCCCXLII, Sigismundi clem. . . . toris est loc Tehát az évszám 5 évvel meghaladja Zsigmond halála évét!

kiterjesztett szárnyaival, a dárda végét pedig az átalakító mester kénytelen volt letörni, hogy ez a csúcskarajba elérhessen.

A megcsonkított czímertől jobbra szintén csúcsíves modorban alkotott négyes karamba foglalva országczímeres pajzs van.

Az erősen kereketalpu felé hajló pajzs hasított, jobbról kör-szelettel alátámasztott apostoli kettős kereszt, balról hétszer vágott. Érdekes, hogy apostoli keresztünk itt hű másolata Zsigmond királyunk első pecsétjén látható kettős keresztnek,¹ vagyis minden végén be van hasítva és a behasított rész csigavonalban besodorítva. Legérdekesebb azonban országczímerünk részeinek ekkénti elrendezése, mely ezen időben szokatlan. Ugyanis országczímerünk két alkotórésze közül a hét vágásban a világi, a kettős keresztben pedig az egyházi, vagyis a király legfőbb kegyuri hatalmának heraldikai kifejezőjét kell látnunk. Heraldikai adataink azt bizonyítják, hogy a vágásos pajzsmező nemcsak régiebb, de tekintélyesebb is, s ha a kettős keresztrel együtt fordul elő, mindig a vágásos foglalja el a főhelyet.

Jelen esetben a czímerrészeknek kivételes elrendezése abban leli magyarázatát, hogy egyházi épületre lévén alkalmazva, a művész arra törekedett, hogy a legfőbb kegyuri hatalom heraldikai kifejezőjét elsőbbségben részesítse.²

Baloldalt, az előbbivel szimmetrikus elhelyezésű és formájú czímert látunk. Négyelt pajzs első mezőjében koronás kétfarkú oroszlán, 2. hétszer vágott, 3. koronás sas, 4. pajzsfőben keskeny polya. Vagyis Csehország, Magyarország, Morva és Ausztria címerei vannak itt egyesítve. Az osztrák polya természetesen hibásan van ábrázolva, az ezzel nem eléggé ismerős kőfaragó azt felcsuszta-tta a pajzsfőbe.

Gr. Esterházy János a székesegyház leírásában V. László királyunknak tulajdonítja ezt a czímert, mondván, hogy a közép-utczái várkapun 1449 (!) évszámmal ehhez hasonló volt alkalmazva. Ez a czímeres emlék azóta eltűnt, képét közölte Jakab Elek³ ezen felíráttal: *Arma Ladislai regis hungariae etc. anno dominice Incarnationis M CCCC·XLIX*. A czímer elrendezését az előbbivel egybevetve azt látjuk, hogy itt Magyarország címere az első, Csehország címere pedig a második pajzsmezőbe van helyezve, a mi heraldikailag helyesebb is.

A Jakab Elek közölte rajzon azonban hiába keressük a cseh oroszlánt, a 2. osztás egészen üres, csak a szöveg jelzi, hogy némi maradványai láthatók.

¹ Bárczay O. Heraldika kézikönyve 372. l.

² Hasonló elrendezéssel találkozunk a szepeshelyi székesegyház oltárképén. Szt. István, Szt. Imre és Szt. László képei mellett az országczímer négyelve van ábrázolva s az első mezőben mindig kettős kereszt foglal helyet.

³ Rajzok IX. tábla és Kolozsvár tört. I. k. 371.

Különösnek csak azt tartom, hogy az évszám V. László uralkodását megelőző időre utal. A címér egyébként a kisebbik pecsétjén láthatókkal összeegyeztethető.¹

3. Schleynig Gergely címere. 1450.

A Szent Mihály templom énekkarának déli oldalán egy ma már teljesen zárt és lomtárul szolgáló kápolna van. Ennek egyik falát igen értékes középkori freskók díszítik.² Zárókövén pedig erőteljes reliefben nagyon szép heraldikus munkát látunk. A címér négyes karámból alkotott csúcsíves keretbe van foglalva s háromszögű pajzsban várbástya előtt fekvő oroszlánt ábrázol.

A bástya szögletével áll szemben. Fönt három orom között két lőrés, emeletén két nagyobb csúcsíves ablak, jobboldalán vasrácsos, köríves kapu, balról egy lőrés.

Az oroszlán jobb felé fordulva nyugszik; fejét szembe fordítja, farkát maga alá húzza.

Ezen művészi kivitelű középkori emlékünket a megfeythetetlen címerek közé kellene sorolnunk, ha más irányú adataink nem sietnének segítségünkre.

Mindenekelőtt támpontul szolgál azon körülmény, hogy a plebánia épületében, az udvar felőli falon ugyanezen címert látjuk egy befalazott kőtáblán. Itt azonban a pajzsba G. S. betűk is vésvé vannak.

Már most abból a tényből, hogy ugyanazon címér a templombeli zárókövön és a plebania falán is előfordul, bátran lehet következtetni, hogy az emlék tulajdonosa hathatósan részt vett úgy a freskos kápolna építésében, mint a plebániában.

Már pedig azt már Jakab Elek eléggé világosan beigazolta, hogy a plebánia épületét Sleyng Gergely, Kolozsvárnak 1450-től 1481-ig volt plebánusa építtette.³ Ez magas műveltséggel és rendkívüli műizléssel megáldott férfiú volt. Midőn V. László király Pozsonyban, 1453 szept. 4-én kelt adománylevelével udvari káplánjává nevezi ki, így nyilatkozik felőle: érdemes jámborsága, ajánlatot érdemlő erényei, engedelmes alázatossága, s hűségének kipróbált őszintesége, valamint erkölcsének és erényeinek azon nemes kincsei, melyekkel személye a magasságos Istentől fel van ruházva, a királyt arra bírják, hogy kegyelmét iránta mutassa meg.

A kolozsvári egyháznak már az időben kiterjedt népessége dús jövedelmet biztosított neki. Takarékosági hajlamát igazolják

¹ Szalay—Baróthi: Magyarország tört. II. k. 223. l.

² Arch. Ért. 1869. 33.

³ Kolozsvár tört. I. k. 441.

a Szentpéter-utcai hiveivel, a várossal, valamint az itteni szerzetes házak és rendek főnökeivel folytatott pereit. De, mint kolozsvári benschülött és tekintélyes polgárnak¹ tudjuk, hogy örökölt magánvagyonra is volt, építkezési hajlandóságát tehát bátran kielégíthette.

Volt azonban benne annyi hiúság, hogy nagyarányú és költséges építkezéseinek magát megörökítse. Ez volt célja a régi kápláni szobába nyugatról benyíló ajtó feletti felíratnak: MEMENTO MEI DOMINE G. S. 1477. A konyha külső szögletén elhelyezett nap-órán: A. D. 1481. és a kapubejárat jobboldali falán² elhelyezett emléktáblának, melyen majusculás betűkkel a következő felírat van:

Haec structura fabricata est ad honorem S(ancti) Michaelis Archangelici per venerab(i)lem d(omi)num Gregorium Schleyinig decretor(um) et art(ium) baccal(aure)um, et plebanum hujus civitatis, de bonis principaliter d. d. providor(um) Thomae Ruffi et Laurentii Schleyinig iudicum similiter hujus civitatis avorum, et progenitor(um) ipsius et alior(um) bonor(um) hominum, quorum merces recondita est in coelis. 1450.³

Erről az emléktábláról Létavay Sándor azt vélte, hogy a főtéri egyház régi, rombadőlt tornyának falába volt egykor illesztve, de véleményét eléggé indokolni nem tudja.⁴

A napórán lévő évszám Gergely plebánus lemondásának évét jelzi. Ugyanis Mátyás király a plebánus és hivei között fenforgó viszályt, egyéniségét jellemző erélyes intézkedéssel akként oldotta meg, hogy Gergely plebánust hivataláról lemondatta. Valahányszor a napóra mutatójának árnyéka ez évszám mellett elhalad az örök mulandósággal egyidejűleg mindannyiszor Schleyinig Gergely emléket is feleleveníti.

4. Ismeretlen czimere 1450 körül.

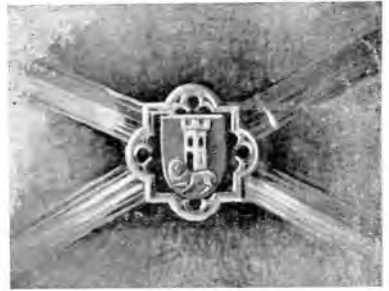
A Szent Mihály templom előcsarnoka fölött, a kórus zárókövén csúcsíves négyes karámba foglalva a következő czimert látjuk: háromszögletű pajzsban kis talpazatra czölöpösen állított

¹ Testvére, vagy rokona Lőrincz 1450-ben városbíró, Jakab 1444-ben városi hites polgár, a ki bizonyos István kolozsvári birtokos leányát Dorottyt vette nőül. *Jakab Elek* Kolozsvári tört. Oklevéltár, I. k. 179. 198.

² Ma ez a kapubejárat üzlethelységgé van átalakítva, az emléktáblát üzleti szekrények fedik s ezért meg nem tekinthető, szövegét Jakab Elek leírása után adom. Kolozsvár tört. I. k. 441. és Világosító rajzok. 19.

³ Jakab Elek fordítása szerint: Ezt az épületet építette a Szent Mihály főangyal tiszteletére tisztelendő Schleyinig Gergely törvénytudomány és szabad művészetek koszorusa, az időben kolozsvári plébánus különösen előrelátó Veres Tamás és Schleyinig Lőrincz városi bíró urak, az ő nagyatyái és szülei és más jó emberek javaiból, a kinek jutalma el van téve az egekben.

⁴ Tudom. Gyűjtem. 1818. 139.

Schleynig Gergely czimerei 1450.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ismeretlen 1450 kör.

rudon keresztesvégű templomi zászló, mely keresztrudon függ. Alakja négyzetformájú, s alólról közepéig négyszer behasított.

Sok művészi érzékkel és heraldikai tudással faragott címeres kőpajzs, sok okunk van tehát sajnálni, hogy tulajdonosa kide-rithetetlen.

Csak a címereképek találkozása miatt említem, az *Asperg* és gr. *Montfort* család hasonló címérét.¹

5. Mikola Ferencz és János síremléke. 1471.

A műemlékek országos bizottsága 1911. évben a Mátyás király építtette Farkas-utczai templomot restaurálás alá vette. E nagy-szabású és jelentőségteles munkálatok során a templom padozat-kövei helyükből kiemeltettek. Csak ekkor tűnt ki, hogy e kövek közül több, képes mezejével lefelé fordított igen értékes síremlék. A kövek kiemelése a legmesszebb menő gondossággal és elővi-gyázattal történt. Mindenekelőtt folyószámmal látták el azokat és az e czélból készített térképen helyüket pontosan megjelölték. Úgy, hogy most — szükség esetén — az eltávolított legkissebb kövecske is minden tanakodás nélkül eredeti helyére vissza helyez-hető. A padozat kövek közül kiemelt legrégibb síremléken az Erdély történetében igen jelentékeny szerepet játszott Mikola, Ke-mény, Gyerőffi, Kabos, Radó és Vitéz családok művészi kivitelű nemzetségi címérét találjuk.

Minusculás legendája:

**hic est sepult
ura egregi francisci mícola et ioh
annis filii mícolaal iq de somosfalu
a dni 1471.**

Vagyis: Hic est sepultura egregiorum Francisci Mikola et Johannis filii Francisci Mikola al ius de Somosfalva. Anno Domini 1471.

A sírkő eredeti mérete 170×91 cm. volt, ma négy darabba törve fekszik. Alsó széle töredezett, egyébként teljes. A 14 cm. széles és szögleteiben igen szép kivitelű rózsákkal tagolt legendát a képes mezőtől golyókból és hengerekből alkotott pálczatagozat választja el.

A képes mező késői csúcsíves modorban szerkesztett kö-vetkező címert tartalmazza: Homorított tárcsában koronából szügytől fogva növekedő szarvas. Kiséret jobbról félhold, balról csillag. Koronás csörsisak dísze a pajzsalak. Az orrjegy kigyózó szallagfonadékra emlékeztető, plasztikusan domborított levézet-

¹ G. A. Seyler. Geschichte der Heraldik 118--118. és H. Gerard Ströhl. Oesterreich—ungarische Wappenrolle XI.

ként, dús fürtökben omlik alá és a pajzs alatt a képes mezőt sűrűn betölti.

A címér arányai meglepően pontosak. 50 cm. magas pajzsra 39 cm. magas sisak van helyezve. Az oromdész ismét pontosan a sisak magasságával egyenlő. A sisak akként van a pajzs felső szélére helyezve, hogy annak közepét kissé födi, ellenben mellcsattja — a mit cízerekben igen ritkán látunk alkalmazva — a pajzsba mélyen benyúlik. Meg kell emlékeznem még a képes mező két felső sarkában alkalmazott két-két szarvasagancsról is, a mi világos vonatkozásban van magával a címerrel.

Legfőbbképpen az orrjegy az, a mi elárulja, hogy a kőfaragó német minta után dolgozott. Igen élénken emlékeztet Ueberacker Erhard 1470. évbéli síremlékén alkalmazott orrjegyre.¹ A levélzetnek ugyanazon plasztikus kidomborítása és nyugtalan mozgalmassága, a szövetszerűség teljes elejtése. Ez utóbbi sajátosság a mi sírkövünkön még szembeötlőbb.

Általánosságban a címér és alkatrészeinek kidolgozása és vonalvezetése a késői csúcsíves modor igen szép példája, dicséretére szolgál mesterének.

Érdekes, hogy e sírkő keletkezése megelőzte magának a templomnak keletkezését. Tudjuk, hogy a kolozsvári bíró 1486 nov. 9-én ad helyet a Szent Ferencz rendnek a belső Farkas-utczában templom és zárda építésére.² Mátyás király csak a következő évben parancsolja meg Kolozsvár polgárainak, hogy a Szent Ferencz-rend szerzeteseit a Farkas-utczai templom és zárda építésében segítsék.³ Majd 1490-ben a megkezdett építkezés tovább folytatására serkenti őket s annak felügyeletét Tharcsay Márton kamarai ispánra bízva, egyben pedig a tordai sókamarából segítséget rendel.⁴ Ha az ezt következő években a templom építése befejezést is nyerhetett, a zárda még mindig elkészületlenül állott. Ezért rendel II. Ulászló király 1494-ben ennek befejezésére a tordai sóaknából 300 arany forint érő sőt.⁵

Fel kell tehát tételeznünk, hogy ez a síremlék egy másik templomból került ide, kegyeletesnek éppen nem mondható azon czélzattal, hogy itt padozatkő gyanánt szolgáljon.

Talán nem tévedek, midőn az óvári templomban keresem eredeti helyét, mert hiszen ép e sírkövön említettek egyike: Mikola Ferencz volt az, a ki 1442-ben királyi privilegium alapján lát hozzá, hogy az óvári templomot restaurálja és a kolostort felépítse. Mindezt pedig azért cselekszi, hogy oda a Szent Domokos-rend

¹ Seyler A. Gusztáv, Geschichte der Heraldik 458.

² Jakab Elek, Kolozsvár tört. Oklevéltár I. k. 272.

³ U. o. 276., 290., 305.

szerzetesei beköltözhessenek. Ez tényleg meg is történt.¹ Ily nagy arányú áldozatok után csak természetes, hogy Mikola Ferencz sírhelyét az óvári, jelenleg Szent Ferencz-rend birtokában levő templomban kell keresnünk.

Magáról a címerről gr. Kemény József egész értekezést írt, ebben Zsigmond királynak 1436. kelt oklevele alapján a címerbeli szarvas eredetét arra vezeti vissza, hogy Kemény Lőrincz minden akadályokat megvetve, halálos betegségben kinlódó királynak az orvosi segedelmet szarvasi gyorsasággal meghozta.²

A Mikola nemzetség teljes és hiteltérdemlő leszármazása családtörténelmi irodalmunkban még ismeretlen. Pedig e kiterjedt nemzetségnek Mikola Lászlóban genealogusa is akadt. Kora felfogásának megfelelően azonban nem annyira az oklevelek tartalmát, mint inkább a családi hagyományt igyekezett megörökíteni.³ Újabbkori íróinknak pedig megfelelő számú oklevelek nem állván rendelkezésére, kénytelenségből az ő közléseit vették át. Ily körülmények között csak egy töredékes leszármazási tábla⁴ útmutatása mellett kereshetjük a sírkövön említeteket. Itt feltaláljuk ugyan Mikola Ferenczet, de hibás (1518) évszámmal. Teljes felvilágosítást csak a br. Jósika hitbizományi levéltárban⁵ feltalált 1466. évbeli oklevél nyújt: „Francisci filii quondam Joannis junioris, filii Mikola de Szamosfalva. A filiatió ennyire pontosan meg lévén benne jelölve, minden tévedést bátran kizártnak tarthatunk.

A sírkő említi még Jánost, a kit ugyanezen Ferencz fiának vélelmezek és a sírkő alsó szélén összetördezett betűket képzeletben ennek megfelelően egészítem ki. Más névre kiegészíthetőnek nem találtam. Más Ferenczet pedig az általam felkutatott oklevelek⁶ ezidőben nem emltenek.

¹ Historia Domus, melyből kivonatokat közölt P. Trefán Leonard a Kolozsvárt 1912 nov. 9 én megjelent *Emléklap*-ban a kolozsvári szentferencz-rendiek templomának megújítása és ünnepélyes fölavatása alkalmából. Ezen építkezésre okleveles adatunk is van. Ugyanis Mikola Ferencz fiai 1521-ben az óvári templom mellett építtetni kezdték kápolna bevezésére egy halastót, a dezmeéri határon pedig egy birtok és berek részt ajándékoznak. (Jakab E. Kolozsvár tört. Oklevéltár I. 354.)

² Tudom. Gyűjt. 1830. IV. k. 3. s köv. lapjain. Heraldikai értekezés, a nagy. gyermónostori Kemények címerében levő szarvasról.

³ Genealogia nobilissimae et magnifice familiae Mikolarum. V. ö. Köblös Zoltán. Magyar családtörténeti könyvészet 12. l.

⁴ Nagy Iván. Magyarország családai VII. 486.

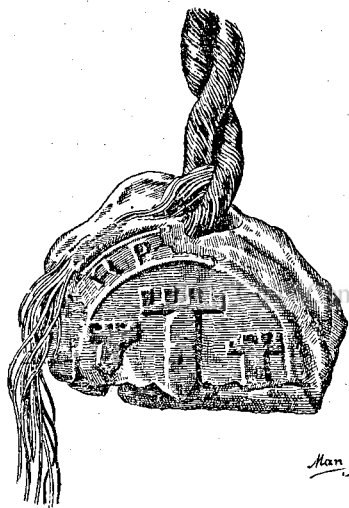
⁵ Ezen igen becses levéltárt br. Jósika Samú Ő Nagyméltósága szives engedélyével használhattam.

⁶ Erd. Nemz. Múzeum: Kemény Pál levéltára. Gr. Kemény József Diplom Trans. Fejér. Cod. Dipl.

6. A város nagyobb typariuma 1480.

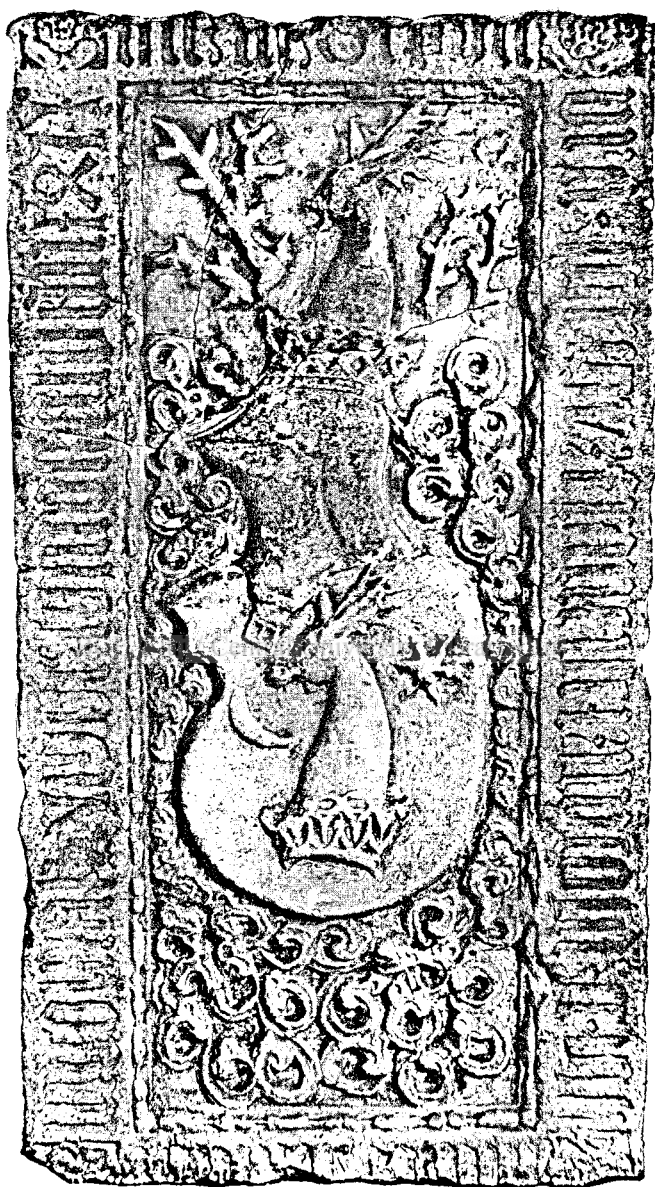
E sorozatos közleményünk első fejezetében elmondottuk, hogy Kolozsvár már a Nagy Lajos-féle adományt megelőzőleg is használt pecsétet. Ennek lenyomatát egy 1369. évbéli okítról ismerjük. Nagy Lajos király czímeradományát közvetlenül követő időben készített a város azon kisebb pecsételőt, melyről az első fejezetben szóltunk. Hogy ugyanekkor nagyobb typariumot is készítettett volna, annak semmi nyoma.

A város ólevéltárában ezen időből sem jegyzőkönyvet, sem pedig számadáskönyvet nem találtam, melyekből útbaigazítást nyerhettem volna. Ellenben ismerjük a város 1422. és 1475. évbéli pecsétjeit (négy példányban) s ezek arról győznek meg, hogy továbbra is a régi pecsétnyomó használata mellett marad. Ennek igazolásául mutatom be az Erd. Nemzeti Múzeum levéltárában őrzött és a lakatos czéh részére 1475. ápr. 7-én kiállított eredeti okíraton talált s fekete viaszba nyomott töredék pecsét hű rajzát.

A városi *kifejezetten* hiteles helyi működésre Zsigmond királynak 1405 július 2-án kelt kiváltságlevele hatalmazza fel. Elmondja ezen oklevél, hogy Kolozsvár városának emberi emlékezetet meghaladó idő óta szabadsága volt, hogy saját pecséttel élhessen s azzal a maga törvényhatósági körében, mint az ország más városai, jogérvényesen élt is. Némely egyháziak és világiak ezen pecsét törvényhatósági erejének gyengítésével, a város nagy kárára, annak hitelessége alatt kelt kiadványoknak hitelt adni nem akarnak, miért is a király a régi pecsétet helyben hagyja, megerősíti és szentesíti, egyszersmind elrendeli, hogy bármely végrendeleti, ügyvédvallási, sőt bármi más természetű ügyekben kelt s e pecséttel hitelesített bármely iromány, az ország bármely világi és egyházi bíráinál, törvényszékei és közhatóságai előtt most és minden időben azon hitelességgel és jogerővel bírjon, melylyel azok előtt Buda város pecsétje alatt kelt bárminő irományok bírnak, ezen pecséttel kiállított irományoknak mindenki teljes hitelt adni tartozzék.¹

¹ *Jakab E.* Kolozsvár tört. Oklevt. I. k. 121.

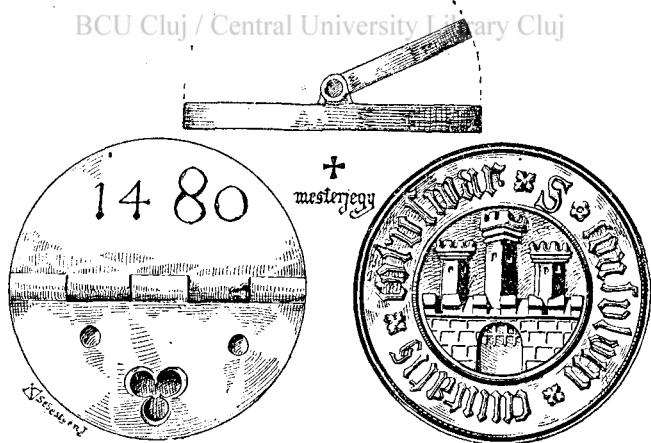
Mikola Ferencz síremléke. 1471.

Mint már fennebb említettem, a város még 1475-ben is a régi, a cimradományt megelőző időből való typariummal él. Az ezt közvetlenül követő években azonban a typarium és a levéltár is igen hanyagul kezeltetett. Látjuk ezt az 1488. évi rendtartás harmadik cikelyéből. Minthogy a pecsétek, könyvek és levelek hanyag és nem gondos tartásából, olykor a városra nézve botrány és súlyos veszély következik: ez okból minden kétség és kár eltávoztatása végett jövődöben Kolozsvár közjogát illető pecsétek, könyvek, levelek és irások legalább is nyolcz városi esküdt gondviselése alatt biztos és barátságos helyen őriztessenek, távollétekben fel ne nyitassanak. A pecsétek és levelek olvasásakor jelen voltak nevei mindenkor feljegyeztessenek.¹

Hogy a város ily messzemenő elővigyázatot tanusít, arra bizonyosan súlyos okok vitték rá. Tekintve, hogy a régi pecsétnek 1475. utáni használatát kimutatni nem lehet s tekintetbe véve a város most ismertetett óvatossági intézkedését, föl kell tételeznünk, hogy a régi typarium elveszett.

A város gondos őrzetében találunk egy teljesen ép typariumot, melylyel vélekedésem szerint az 1475—1488. között elveszett pecsételő pótolatott.

Ez 4 mm. vastag, 40 mm. átmérőjű kerek ezüst lap mely-

nek hátlapjához félkör alakú és tengelyes sarkon mozgatható fogantyú van erősítve. Sulya 80. gr.; lánczra fűzhető és zsebben hordható. Elő lapja, a benne mélyülő ábrázolás főbb homorúságával öntve van. A betűk és épület részek éles vonalai vésvé vannak. A körirat négy stilizált rózsája két külön poncz vassal készült. A képes mezőt övező kör egyenletlensége vésett voltát

¹ Jakab E. Kolozsvár tört. I. 470.

világosan mutatja, ellenben a köriratot övező szegély apró kis Szent András keresztekkel rovátkolt segéd eszközzel lett előállítva.

Fogantyújába vésett hármás karaj a felfüggesztést teszi lehetővé. E mellett találunk itt két durva furatot is, mely arra szolgált, hogy a XVII. v. XVIII. században alkalmazott fahenger ráerősíthető legyen. Ugyanis ekkor a mozgatható fogantyú helyett, az ennél alkalmasabbnak ítélt esztergályozott fahengert vettek használatba. A megbízott esztergályos két helyen durván átfurta a régi fogantyút, azt függőleges helyzetbe hozta és a hengerbe ennek megfelelő vájatot készített. Az új furatok megfelelő pontjain átfurta magát a hengert is és ezeken át a régi pecsételőt sodronnyal az új hengerhez erősítette,

A hátlapon még 1480. évszámot olvasunk. A két első számjegy ponczvassal van beütve, míg a két utóbbi primitív karczolás. Az évszám ekkénti előállítása, valamint az *arabsjegyű* 4-es szám eléggé mutatják, hogy utólag került a tyariumra. Az ezüstlap peremén, a fogantyú sarkával egyvonalban + alakú mesterjegy van alkalmazva.

A pecsét címermezején ormos várfal félig leeresztett rácsú nyitott kapuval, e mögött középen egy nagyobb, két oldalt egy-egy kisebb bástya emelkedik ki. Minusculákkal írt körírata:

☞ S(igillum) ☞ consulum ☞ civitatis ☞ coluswar.

Az elmondottak után nem szorúl bizonyításra, hogy tyariumunk ötvös mester munkája. Egyébként nálunk ép úgy, mint Olaszországban a kizárólag pecsét- és éremvéséssel foglalkozók is az ötvös czéh kötelékébe tartoztak. Mesterünk előtt példának a város régi pecsételője, de még inkább annak lenyomata állhatott. Önálló és sok tekintetben eredeti felfogása azonban nyilvánvaló. Mindenekelőtt eredeti felfogásban van megszerkesztve a várfal oromzata, melynek rovátkái féltetővel vannak ellátva, amint az a XV. században volt szokásos, különösen északi Németországban.¹ Felőtöl, hogy a kapú körívű boltozatát nem alkalmazza saját kora izléséhez, nem rajzolja meg csúcsíves modorban, hanem hű marad a régi pecséten látotthoz. Általában megjegyzem, hogy Kolozsvár eddig ismert 12 pecsételőjének (1369—1870.) valamennyije e várkaput körívesnek ábrázolja.

Az előbbi nagy pecséten nem látjuk a félig leeresztett rácsot, ezt tehát mesterünk a város kisebb pecsétjéről vette át. A régi nagy pecsét kerekbástyákat mutat, építészetiileg lehetetlen oromzattal. Mesterünk nemcsak az alapidomokat mellőzi, de a négy-szögűvé formált bástyákat élükkel állítja a szemlélő elé. Ez eredetiségének legfényesebb bizonyítéka. Ezen plasztikai hatásra számított, tetszetős, sőt művészi ábrázolásra a magyar városi pecsétek

¹ Könyöki J. Középkori várak 158.

között példát hiába keresünk. Művész léleknek önálló, eredeti gondolata ez, melyet az ötlethez illő kezűgyességgel hajtott végre. A kárcsú, sűgár bástyák kétszeri kiszögelés után jutnak ormos pártázathoz s minden oldalukon csak egy-egy négyszögű ablaknyílás van.

Kétségtelen, hogy művésznünk perspectivus feladatot akart megoldani. Városunk pecsétjei kivétel nélkül azt a látszatot keltik, hogy a három torony magára a várfalra van ráépítve. A mi pecsétünk azonban a várfal mögött épült bástyákat láttat. Számít az építészeti lehetőségekkel; feladata megoldásában a technikailag nehezebb, de művészi szempontból tökéletesebb eszközöket keresi.

A typarium legrégibb lenyomatát függő pecsét alakjában az Erd. Nemz. Múzeum levéltárban őrzött és 1493 decz. 3-án kelt czéhíraton találtam. Ennek hű mását adom a mellékelt rajzon. Sajnos, részben töredezett, de az összehasonlításra azért elégtámpontot nyújt s azonossága felől kétségünk nem lehet.

Az orsz. levéltárban legrégibb lenyomata az 1499. évi Dl. 29088. számú oklevelen, szintén függő pecsét alakjában található fel.¹ Ez tehát ujabbkori az előbb említetténél.

Eddig ismert legrégibb lenyomata Bécsben a Hof und Staats Archivban őriztetik, egy 1492 ápr. 27-én kelt oklevelen.² A régibb typariumnak 1475. évi mint ismert legkésőbbi lenyomata és ezen pecsét közötti 17 évi időköz megközelítőleg adja pecsételőnk keletkezésének idejét.

¹ Dr. Tagányi Károly orsz. főlevéltárnok ur szives közlése.

² Innen közölve Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen. II. Jahrg. II. Band. XXXVIII. sz. pecsétrajz.

Korhatározó azonban maga a körirat is, nemcsak minusculás jellegénél fogva, hanem különösen azon kifejezésében, hol Kolozsvár tanácsosait „*consulum*“ czimmel illeti. Erre okleveleinkben ugyancsak 1474-ben találjuk a legelső esetet: Nos Nicolaus Petri Mathie iudex et jurati *consules* civitatis Coluswariensis . . . Ezt követőleg 1507-ig még hat ízben találkozunk ezen kifejezéssel, egy ízben (1479.) *prothoconsules* alakban.¹

Végül figyelembe kell vennünk pecsétünkön magának a városnak elnevezését is. Az adott időközben okleveleinken ime ezekkel a változatokkal találkozunk :

1475: Coluswariensis

1478—1491: Coloswariensis

1492: Cluswariensis

1507: Koloswariensis²

Typariumunkon használthoz tehát legközelebb fekvő az 1475-ki oklevélben irt alak.

Mindezeket egybevetve, bekell látnunk, hogy a typarium hátlapjára utólag rávéssett évszám igen közel jár a valósághoz, sőt nem lehetetlen az sem, hogy e keltezés helyesen jelzi a pecsételő keletkezését. Föltehető ugyanis, hogy készítése ideje utóbb kipuhatoltatott és az emlékezet okáért a typariumra reávésettett. Mindaddig tehát, míg nyomós okok arra nem kényszerítenek, nincs jogunk reá ezen keletet a typarium korának megállapításánál mellőzni.

Sándor Imre.

Fáji János naplójának családtörténeti adatai.

Az alábbiakban egy XVIII. század első feléből való napló családtörténeti vonatkozásait tesszük közzé. Egyszerű lelkipásztoré a napló, ki, bár csak a maga gyönyörűségére, a maga mulatságára írta össze, jegyezte fel a vele történt, vagy a vele valami vonatkozásban levő eseményeket, azért mégis, sőt talán éppen ezért megbecsülhetetlen adatokat szolgáltat akkori művelődésünk rajzához, különösen a református iskolák, a református tanulók akkori viszonyainak, iskolai életének, sorsának ismeretéhez. Ezek azonban most terünkön kívül esnek s ezekből csupán azon vonatkozásokat dolgozzuk fel e helyen, melyek szorosabb összefüggésben vannak a családtörténettel.

¹ Jakab E. Kolozsvár tört. I. köt. 250. 258. 263. 270. 291. 312. 315. lapok és Archiv für Kunde öster. Geschichts-Quellen II. Jahrgang II. Band 353. 354. lap.

² V. ö. még Dr. Márki Sándor. Kolozsvár neve. Földrajzi Közlemények XXXII. k. 398—419. l.

Nagyon értékesek családtörténeti adatai is. Nézzük csak végig: egyrészt mily pontos és bő adatokat nyújt családja történetéhez, másrészt pedig nem mindennapi az sem, hogy hány családra és hogy ennyi családnak oly sok tagjára vonatkozó születési, keresztelési, esketési, stb. adatokat jegyzett fel. Pontosság, megbízhatósága kétségen felül áll, jóllehet néhány, a régebbi időkbe visszamenő feljegyzésében téved, azonban ezt nem lehet zokon venni tőle, nem lehet megróni őt. Egyébként, előbbienektől eltekintve, sokkal értékesebbé teszi az a két körülmény, hogy naplója nem szorványos, hanem rendszeres jegyezgetés eredménye és hogy annak az egyházközségnek anyakönyvei, melyre legtöbb adata vonatkozik, csak 1799-ig menek vissza.¹ Adatainak közzétételénél úgy járunk el, hogy magára a Fáy-családra² vonatkozókat, egy rövid életrajz után, a maguk teljes egészében adjuk,³ míg a más családokra vonatkozókat sorrendbe szedve, észrevételekkel ellátva közöljük.

Körülbelül négy-öt évvel ezelőtt nagyapám, *Toókos Sándor* vajasdi ref. lelkipásztor s esperes látván, hogy mily nagy gonddal, szeretettel gyűjtöm össze a bármi néven nevezendő régiségeket, lett légyen az könyv, oklevél avagy feliratos téglá, egy kis kéz-irattal ajándékozott meg. E kézirat a Fáj naplója volt.

Egyszerű, mindennapi használatra készült s ezért minden művésziesebb díszít nélkülöző, 9·7×15·2 czm. alakú, félbörkötésű könyv. 372⁴ lapból áll, ebből azonban a 35—36. és 339—346. l., tehát öt levél levonandó, mint amelyeket valami barbár kéz kivagdossott. E 372 lapból a legelsőn a cím: *ADVERSARIA | JOHANNIS FÁJI, | SEU | LIBELLUS MEMORIALIS | CONTINENS | SIGNATURAS | NONNULORUM, QUAE | INDE A NATIVITATE EJUS | CIRCA ET EXTRA SE | ACTA SUNT. | SIGNATUM | TRAJECTI AD RHENUM | ANNO MDXXXII.* Az ezutáni három lapot az 1732 nov. 13-ról, Utrechtben keltezett s elég szellemsen megírt *cauta praefatio* tölti ki. A következő levéllel kezdődik a tulajdonképeni napló, mely röviden visszatekint ugyan a gyermekkorába is, de amely legrészletesebben a külföldi útját s a külföldi

¹ V. ö. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1891. évi. 292. l.

² A család többi tagjai, egyedül a mi Jánosunk kivételével, így írták nevüket. Erre nézve l. pl. testvéreinek disszertatioit, hol *Fáy* s nem *Fáji*.

³ Minthogy a család történetével még részletesebben is szeretnénk foglalkozni, e közlésnél csupán a legszükségesebb észrevételek megtételére fogunk szorítkozni.

⁴ 4 sztlan + 329 számozott + 39 sztlan l. A napló a 328. lapig tart, a 327—335. l.-n a Fáj haláláról szóló vers foglal helyet. A többi üres, kivéve a 348. l.-t, hol Fáj egyik utrechti tanuló társának, *Joh. Christophorus Jacobus Schmidius*nak emléksora van, továbbá a 367.—368. l.-t, hol egy kis könyvjegyzék van.

egyetemeken szerzett tapasztalatait, majd hazajövele után az állásával összefüggő eseményeket tárgyalja.¹

1703 július 9-én, Szászvessződön (Nagy-Küküllő vm.) született. Hasonnevű atya abban az időben az odaváló ref. egyház lelkipásztora, anyja *Halom Mária* volt. Hat gyermek közül harmadiknak született. Majdnem 8 éves volt már, midőn szülei felvitték az ősi Alma Materbe, a híres nagyenyedi kollegiumba, hol jó magaviseletével s szorgalmas tanulásával könnyen megnyerte előljárói jóindulatát, bizalmát. 16 évét betöltötte már, amikor a *publicus studiosusok* sorába jutott (1719 ápr.) A következő év októberében az iskolai törvényeket is aláírta. 1720-tól kezdődőleg a sátoros ünnepeken, a protestáns tanulók régi, jó szokása szerint, legatusnak ment a vidékre, miből ha nem is hoz mindig sok jövedelmet magával, de legalább annyi haszna van, hogy bejárja, megismeri Erdély nagy részét, tapasztalatokat szerezvén mindenütt. 1726 májusban vitázott először. Az ezutáni évben az énekart vezette, s mielőtt a következő év egészen eltelt volna, már kollegiumi *assessor*, 1729-ben egy ideig mint a pöetai osztály tanítója szerepel, de már márczius 24-én *kollegiumi jegyzővé*, 1730 januárjában pedig *contrasrcibává* választották meg, azonban e tisztét csak pár hónapig viselhette, mert még ugyanezen év nov. 6-án már mint *seniorral* találkozunk. Ez állását se sokáig töltötte be, ugyanis egy hónappal utóbb megkapta a kollegiumtól a kegyes, az adakozó lelkekhez intézett ajánló levelét s két hónappal később elhagyta az ősi Alma Matert, hogy egy kis segílyt gyűjtsön össze külföldi útjára. 1730 márcz. 14.-től — okt. 5-ig járta be Erdélyt, s miután külföldi akademiákhoz szóló ajánló levelét kézhez vette, okt. 25-én megkezdte vándorutját, „atyámtól s anyámtól elbucszván, kiket hogy még találhassak életben és egészségben, cselekedje az irgalmas Isten.“ A Duna s Rajna mentén utazva, 1732 jan. 5-én érkezett Utrechtbe, hol főleg theologiai előadásokat hallgatott ugyan, de azért a Leydenben tanuló bátyjával, Sámuellel, Hollandia nagyobb városait is bejárta.

1733 szeptemberéig maradt Utrechtben, hol tanárai közül különösen Vanden Honert János szeretetét nyerte meg, kívül az előadásokon kívül is igen sokat volt együtt. Néhány hónappal előbb, május 20-án, Vanden Honert elnöklete alatt védte a disputatioját *Ouderde Linden, Kőrösi Mihály* és *Lowasi Péter* ellenében. Paranympusai *Vander Plats* és fogarasi *Pap Máté* voltak.²

¹ Hollandiai útjának s ott időzésének leírása, valamint néhány természettudományi feljegyzése pl. az északi fényről, az időjárásról, máshol fognak helyet találni.

² Erről a következőket jegyezte fel Fáji: „Anno 1733. 20. Maji. Csekély disputatiomat — de mendacio — az akadémián defendaltam tiszteletes Vanden Honert kedves professzoromnak praesidiumja alatt, mely disputationak sol-

Tanárai, *Van Alphen, Vanden Honert s Millius*, szept. 15-én igen jó *commendatiokkal* bocsátották el. Öt nap mulva indult haza, s Hamburgon, Berlinen, Boroszlón, Bécsen keresztül, hosszú, viszontag-ságos út után, 1734 jan. 14-én érkezett haza szüleihez. Miután nádaskai *gr. Gyulai István* meghívását a marosnémeti udvari papságra visszaütasította, a küüllővári generalis synodus jun. 29-én 23 társával ünnepélyesen pappá szentelte. 1735-ig a Bánffy-család udvarában végezte a lelkipásztori teendőket, mikor is (május 22.) az alvinczi ref. egyház lelkipásztorává választották meg, hol aztán élete végéig tisztességgel s lankadatlan buzgósággal munkálkodott. Nemsokára, okt. 10-én, megházasodott, *Köpetzi Juliát* vévén feleségül. Családi élete nem volt szerencsés egymásután érték a csapások: sokat betegeskedtek, gyermekei, egy kivételével, korán elhaltak, nem szólva az anyagi gondokról, melyekről nem egy feljegyzésében megemlékezik. Halálának napját, 1757 februárus 26, halotti emlékverse¹ tartotta fenn.

Fáji az irodalomban eddig csak theologiai disputatiojával, *Disputatio theologica casuistica de mendacio*,² volt ismeretes, pedig ezen kívül a gróf Bethlen István halálára irt versikéket nem említve, szülei haláláról is megemlékezett, melyet Kolozsváron, „halotti chártátska“ formában nyomtatott ki. Egy másik munkájára, az „*Universalis Historia*“-jára két feljegyzése is vonatkozik. Ebből csak a Jézus születéséig terjedő első kötetet dolgozta ki, más kötetéről nem találunk említést. Legértékesebb mégis mindannyiok közül ezidőszerint a szóbanforgó napló.³

lemnitasára Fáji Sámuel bátyám uram is Lejdából által jött volt és ide érkezett Trajectumba ugyanezen napon, jó reggel. Opponenseim voltak: első Ouderde Linden nevű becsületes ifjú deákocska, második tisz. Körösi Mihály uram, harmadik tisz. Lowasi Péter uram. Paranyphusim pedig voltak: Vander Plats nevű belga theol. studiosus és tisz. fogarasi Pap Máté kedves és régi barátom. Ezen disputationak sem nyomtatására, sem bekötésére, sem papirosára nem költöttem egy pénzt is, sőt még a pedelre sem költöttem semmit, mindeneket értem becsülettel, jó szántából megfizetvén az én jó fautorom és kedves tanító professzorom s praesem, tisz. Vanden Honert uram. Csak egy kevés borbéli vendégségre költöttem mintegy hat forintot, de az is kétszeresen megfordult, mivelhogy említett tisz. praesemem annak-utánna 14 = tizennégy belga forintokkal megajándékozott, Fáji Sámuel bátyám uram is pedig e vendégségnek adásában megsegített, vévén ajándékba félfont dohányt 18 stiferen, 72 pipákat 12 stiferen. (*Adversaria* . . . 109--110. l.) Már e rövid feljegyzés is eléggé mutatja, hogy mennyire szerették Fájit a tanárai.

¹ E halotti emlékverset, mely egyébként előnyösen különbözik az akkor nagyban divatozó emlékkersektől, másutt fogjuk közölni.

² V. ö. Szinnyei J. Magyar írók élete és munkái III. köt. 91. hasáb.

³ Itt felemlíthetjük azt is, hogy két kisebb részletet közöltünk már a naplóból. Egyet a *Numizmatikai Adattár* 32. l.-n (melléklet a *Num. Közöny* 1912. évf.-hoz.), melyben a külföldi útjában látott pénzekről emlékezett meg. A másíkról alább fogunk szólni.

I.

Adversaria J[ohannis] F[áji].

Consignatio nonnullorum ab anno 1703. — *Johannes Fáji* (ex benigno et misericorde Dei, creatoris sui omnipotentis et redemptoris in aeternum adorandi beneplacito) (qui eum,¹ cum poterat creare brutum, hominem creavit.) lucem primam vidit anno Salutis per Nativitatem Domini nostri Jesu Christi reparatae 1703. 9. Julii, hora 12., sub imperatore Romanorum Leopoldo, ejusque imperii anno 45. natusque est in Transylvania Szász Vesszödini a reverendis piisque genitoribus, patre quidem *Johanne Fáji* dicti Szász Vessöd ecclesiae reformatae pastore reverendo, matre autem nobilissima *Maria Halom*, sub finem² revolutionis Hungaricae. Factusque tertius inter fratres uterinos, quorum primogenitus, *Samuel Fáji* natus ab iisdem piis parentibus anno 1697. 20. Julii Tsekelakini in Transylvania, secunda, *Maria Fáji* nata 1700. Bagyonini in Transylvania, die 7. Junii.

1707. Quartus inter fratres Fájios, *Josephus* nempe *Fáji* nascitur mense Aprili, Nagylakini Transylvaniae.

1709. *Maria Fáji*, fratribus valedicens, beatorum in coelo adauget numerum, sepeliturque 9. Junii, aetatis suae anno praecise nono.

1710. Altera in locum defunctae Mariae Fáji, scil[icet] *Elisabetha Fáji* salutatur mundum tertio die Pentecostes, die praeter-propter 12. Junii³ Nagylakini.

1711. *Johannes Fáji* a piis parentibus mense Februario illustri Collegio Nagyenyedensi est oblatu.

1713. Hoc eodem anno natus est fratrum sextus *Petrus Fáji* 16. Decembris, puer insignis et parentibus et fratribus dilectissimus.

1718. Hoc eodem anno 6. Martii fratrum sextus, *Petrus Fáji*, variolis conflictus pie in Domino expiravit, parentes et fratres moestissimos terris relinquens.

1719. Promotus ab hoc est *Johannes Fáji* in fine dicti⁴ semestris prioris in publicum studiorum, mense Aprili.

1720. 19. Octobris *Johannes Fáji* subscripsi legibus illustris Collegii. Fuique ad patronum in diebus Nativitatis Domini ad illustrissimum dominum Gregorium Bartsai Devae, cum domino Georgio Körösi, in diebus sequentis novi anni primis Galatzienses, Pujenses, sic et Borbátvizienses, quoque patronos non sine lucro

¹ Kétszer irva, az elsőt még Fáji húzta át.

² Eredetileg *initium*ot írt Fáji, utóbb javította ki *finem*re.

³ Mivel pünkösd első napja jun. 8-ra esett, jun. 10-én született Fáji Erzsébet.

⁴ T. i. az előző néhány sorban azt mondja el, hogy kik tanították a szóbanforgó tanév első és második felében.

visitavi, tempore senioratus domini Danielis Gajdó Tsernátoni, contrascribatus domini Sigismundi L. Sövéfalvi,¹ illius quidem pastoris nunc ecclesiae Albensis, hujus autem pastoris reformatae ecclesiae Devensis.

1721. Fui hoc anno in festo Paschatis ad religionem illustrissimi comitis Ladislai Betlen, cum domino Gabriele Vas Albisi Sz[ent] Lászlóini, in festo autem Nativitatis ad patronos et Galatzienses et vicinos, cum domino Samuele Fáji fratre. 1. Novembris indulta mihi est alumnia illustrissimi comitis domini Josephi Betlen, festum Pentecostes celebravi apud illustrissimam dominam Francisci Betlen viduam, cum domino Samuele Fáji, Geresini.

1722. Hoc anno festum Paschatis celebravi apud spectabilem dominum Andream Szilágyi, cum domino Josepho Dienes Hermányi, Sz[ékely-] Kotsárdini, festum Pentecostes apud spectabilem dominum Adamum Radák, cum domino Matthia Sövéfalvi Ózdini, festum Nativitatis apud religionem spectabilis domini Johannis Toldalagi, cum domino Jacobo Jantso, Koroncae.

1723. Celebravi festum Paschatis apud religionem illustrissimi comitis Johannis Betlen, cum domino Josepho Kasza Kis-Bunini, ubi, quia haberi patrona non potuit itum est Fiátfalvam ad conjugem spectabilis domini Georgii Torma, festum Pentecostes apud religionem illustrissimi comitis domini Ladislai Betlen, cum domino Stephano Herepei Sz[ent-] Miklósin, festum Nativitatis apud illustrissimam dominam Sophiam Belen, cum domino Martino Bodor Buzdini.

1724. Hoc anno celebravi festum Paschatis apud illustrissimum dominum comitem Stephanum Betlen, cum domino Ladislao Rétyi Panitini, festum Pentecostes apud illustrissimum dominum comitem Josephum Betlen, cum domino Stephano Kolosvári Sz[ent-] Miklósin, festum Nativitatis apud illustrissimum comitem dominum Stephanum Betlen, cum domino Johanne Sövéfalvi Harinnae. 1. Novembris obtinui alumnam, illustrissimi comitis Stephani Betlen uxoris, Matskasianam, quae utinam mansisset sibi vel alteri alicui, si quidem ad anni 1726. Julium, praeter 10 flor. non fenera est.

1725. 13. Decembris. Samuele Fáji genitoribus ut et fratribus suis (postquam collegio sollemniter valediceret) valedicens iter ingreditur versus exotica, Hollandicam signanter academiam, Lugdunum Batavorum, salutaturus. Hoc anno celebravi festum Paschatis apud illustrissimum comitem dominum Josephum Betlen, admodum aeger, cum domino Samuele Fáji Vajda Kamarásini, festum Pentecostes apud illustrissimum comitem dominum Stephanum Betlen, cum domino Petro Hadházi Abafajae, festum Nativitatis

¹ Itt eredetileg Sövéfalvi van ugyan, de minthogy maga a község Sövényfalva, s alább ennek megfelelőleg szerepel egy másik Sövéfalvi, ez utóbbi írásmódot használjuk.

apud illustrissimum s. R. i. comitem Alexandrum Teleki de Szék, cum domino Martino Zágoni Gernyeszegini.

1726. Prima die Paschatis appulit Lejdam Samuel Fáji. 5. Maji. Proposui specimen theologicum de unione personali in locum Johann. I. 14. in auditorio majori.¹ 1. Julii assignatam habui alumniam vulgo mediam principis dictam, fuique praeceptor principistarum mensibus² Octobri, Novembri et Decembri. Hoc anno celebravi festum Paschatis apud illustrissimum baronem dominum Ladislaum Kemény de M[agyar-] Gyerőmonostor, cum domino Michaële Székely Bükésini, festum Pentecostes apud illustrissimum comitem Adamum Székely, cum domino Ladislao Tompa Alamorini, festum Nativitatis apud spectabilem dominum Stephanum Rétsai Sardini, solus.

1727. Sum constitutus praeses in musica artificiali vocali. Deinde praeses in lingua Graeca inchoavique praesidium 7. Martii oratione praemissa. Hoc anno celebravi festum Paschatis apud illustrissimum comitem dominum Adamum Székely, cum domino Alexandro Bartók Alamorini, festum Pentecostes apud illustrissimum I. baronem Ladislaum Bánffi, cum domino Josephi Fáji, Beresztelkiny, dies caniculares, aliquam partem in comitatu Hunyad, aliquem vero Somlyaini, apud illustrissimum I. baronem dominum Ladislaum Bánffi, festum Nativitatis apud illustrissimum dominum Josephum Josika, cum domino Petro Markosfalvi Szász Vessződini.

Ipsis Kalendis Julii successi in illustrissimorum ac magnificorum I. baronum dominorum Sigismundi et Petri Bánffiorum de Losontz alumnia, quorum memoria de beneficentiis plurimis in domum Dei et prophetas prophetarumque filios maneat in aeterna benedictione.

N. B. Ad diem usque 12. Novembris hujusdem anni fui disputator ordinarius in auditorio publico N[agy-]Enyedensis Collegii semel, atque alias hactenus quindecies ut succurrit tali ordine: in theologia opponentis vices egi, sub praesidio clarissimi domini Stephani [Gyula] Szigeti quinies. 1. Opposui defendenti domino Adamo Tsernátoni de baptismo, 2. domino Michaële Fodor de justificatione, 3. domino Josepho Dienes Hermányi de idolatria, 4. domino Clementi Kasza de Antichristo, 5. domino Stephano Kotsárdi de s[an]cta scriptura. Item in theologia respondens fui semel de foedere operum opponentibus domino Gabrieli Maxai, domino Michaéli Ajtai, domino Petro Hadházi.

In philosophia opponentis officia praestiti sub praesidio

¹ A naplóban ezután a következő pár szónyi titkos írás következik fíjjilt című pupóim.

² Mensibus kétszer írva, az első egykoruan kihuzva.

clarissimi domini (dum viveret) Georgii Gyula Szigeti¹ quinies : 1. domino Ladislao Kamarási de finitudine mundi, 2. domino N. N. de anima brutorum, 3. domino Johanne Ikafalvi de motu coeli et terrae, 4. domino Johanne Ikafalvi pro antropomorphitis, 5. cui opposuerim et qua de materia, non succurit. Sub praesidio clarissimi domini Stephani Töke Vásárhelyi opposui simplici vice de lumine domino Gabrieli Maxai. Defendentis spartam recepi in me bis : 1. de eclipsibus, opponentibus domino Johanne Debretzeni, domino Johanne Gyujtó, domino Georgio Bölönyi, 2. de existentia Dei ejusque idea innata, opponentibus domino Andrea Váradi, domino Samuele Károlyi, domino Alexandro Bartók Torjai. 15. Novembris opposui in theologia sub praesidio clarissimi domini Stephani Gyula Szigeti domino Georgio Zágoni academiam salutaturo de trinitate. 21. Novembris opposui in metaphysica² sub praesidio clarissimi domini Stephani Töke Vásárhelyi cum domino Alexio Veres³ de veracitate Dei.

Ferenczi Sándor.

Adattár.

1.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Gróf Teleki József Teleki Zsigmond haláláról.

Kerczesora, 1731. augusztus 17.

Édes öcsém uram!

Szivemnek nagy keserűségével irhatom Kegyelmednek, hogy az Isten valóba nagy szomorúsággal illete minket, mivel ami kedves fiunkat, Sigót ma tíz órakor e világból kiszollította s magához vévé nekünk nagy szomorúságunkra.

Már édes öcsém uram, mind magamra, mind pedig feleségemre s egyéb okokra nézve is én sokáig nem tarthatom, hanem eltemetésének napját rendeltem a jövő holnapnak, ugymint Septembernek második napjára itt, kertzesorai pusztás házamnál abba a temető helybe, hová a több atyjafiai is temették.

¹ Itt alighanem téved Fáji, mert szigeti Gyula György, mint ő is feljegyzi, még 1725-ben meghalt, tehát 1727-ben nem elnökölhetett a vitáin. Valószínűleg szigeti Gyula Istvánnal tévesztette össze, ki 1714—1734-ig volt a nagyenyedi főiskola tanára. Ha pedig csakugyan sz. Gyula György alatt vitázott, mit az is megerősít, hogy a philosophiát sz. Gyula György halála után Vásárhelyi Töke István adta elő, nem pedig sz. Gyula István, akkor ennek a vitának még 1725 májusa előtt meg kellett történnie.

² Áthuzva.

³ „Alexio Veres“ helyére eredetileg ezt írta Fáji: „Mosi Beregszászi academiam salutaturo.“

Igen szépen kérem azéri édes öcsém uram Kegyelmedet, ha módja lészen Kegyelmednek benne, kedves menyemasszonyékkal s öcsém urammal együtt azon alkalmatosságra megjelenni ne sajnálja. Kegyelmed ebbéli atyafiságát s jóakarátját örvendesebb dolgokban én is meg igyekezem szolgálni.

Kivánom, Isten őfelsége Kegyelmedet, méltóságos uri házát ilyen szomorú változásoktól őrizze.

Ezek után maradok,

Kegyelmednek kész, köteles szolgája, igen megszorodott atyjafia, testvérbátyja,

Teleki József mpr.

Kertzesora, 17. Augusti, 1731.

A levél alján: Gróf Teleki Pál uramnak.

Czím, külön borítékban: Illustrissimo domino e S. R. I. comitibus Paulo Teleki de Szék, (cum pleno honorum dignitatumque titulis Domino et fratri charissimo, colendissimo. K. Lonae.

(Eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, Kolozsvárt.)

Ifj. Biás István.

2.

Gróf Teleki Ádám tudatja József nevű 4 éves fiacskájának halálát báró Jósika Mózesnével.

Kendőlóna, 1777. augusztus 11.

Méltóságos liber baronissa asszony,

Nagytiszteletű kedves méltóságos asszonyom!

Gyorsabb az ember életinek napjai a sebes pályafutónál és az árnyéknál nagyobb hirtelenséggel elenyésznek. Tapasztaltam ezt magam is, midőn a szabadoson uralkodó nagy ISTEN az én igen kedves edgyetlenegy fiamat, szerelmes Józsefemet egy néhány napokig tartott súlyos betegsége után ezen folyó és nekem nagy keserűséget okozott hónapnak 7-ik napján, életinek éppen 4-ik esztendejiben ez életből csak hirtelen magához kiszólitá.

Melyet midőn Nagyságodnak megkeseredett szívvel jelenteni kívánok, teljes szívvel óhajtom, hogy az Ur ISTEN Nagyságodat minden szomorú változásoktól kegyelmesen őrizze és egyszersmint megsebbehetett szívű kedves feleségemmel edgyütt midőn Nagyságodat alázatossággal tisztelnők, Nagyságod gratiájában ajánlott vagyok.

Nagyságodnak megszorodott alázatos szolgája

g. Teleki Ádám mpr.

K. Lóna, 11. Augusti, 1777.

(Eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában: gróf Gyulay-Kuun család levéltára).

Ifj. Biás István.

Manino Peccti (?) siremléke